

С.Г. Серьогіна, канд. юрид. наук, доцент,
зав. кафедри державного будівництва
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

УДК 342. 3

КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ЯК ОСНОВА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ФОРМ ПРАВЛІННЯ

В останні роки для здійснення порівняльно-правових досліджень форм інституційної організації влади в політологічній науці почали застосовувати різні методики числової оцінки окремих елементів тих чи інших форм правління. Числові дані багатомірних спостережень використовуються, зокрема, для аналізу повноважень вищих органів державної влади, градації державних режимів, вимірювання потужності інституту президента.

Однак названі методики мають низку суттєвих недоліків. Основні з них полягають у тому, що список повноважень, які аналізуються, є дуже обмежений, висновки робляться виключно на підставі формальних положень конституції, без ураху-

вання політичної практики, а сама система оцінювання надає значний простір для суб'єктивізму, що в підсумку може призвести до неправильної оцінки досліджуваних явищ. До того ж жодна з методик не може претендувати на універсальність, оскільки для аналізу заздалегідь береться доволі вузьке коло держав. Ось чому такі методики не спроможні стати фундаментом для загальної типології форм правління – ні історичних, ні сучасних.

Однією з найбільш перспективних новітніх методик числової оцінки й подальшої типологізації форм правління є кластерний аналіз. Перші публікації з даної проблематики з'явилися наприкінці 30-х років ХХ ст., а вже наприкінці 60-х – на початку 70-х

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

вони перейшли у сферу політології та юриспруденції, отримавши бурхливий розвиток поряд з іншими методиками багатомірного дослідження.

Першим на пострадянському просторі кластерний аналіз для типологізації конституційних моделей державності застосував російський учений О.М. Арбузкін при дослідженні 33 держав Східної Європи, Азії й Латинської Америки [2]. За результатами дослідження ним було складено матрицю коефіцієнтів тотожності. Держави, що мали найбільш високі коефіцієнти подібності, були об'єднані в кластери. Усього утворилося 8 груп-кластерів, які мають замкнену форму, тобто чітко розмежовані між собою. Україна була віднесена до першого кластеру, ввійшовши в чільну групу разом з Польщею, Словаччиною й Чехією. Виокремлені науковцем кластери відображали подібність конституційних моделей відповідних держав у цілому, а не тільки форм правління. Однак у подальшому цей метод був визнано ефективним для порівняльно-правових досліджень значно ширшого кола проблем, зокрема, конституційних реформ [6], форм правління та форм державного устрою [3]. Проте практичного застосування для типологізації сучасних форм правління у вітчизняній політико-правовій літературі кластерний

аналіз досі не отримав.

У зв'язку із цим при дослідженні форм правління сучасних держав нами було здійснено власну спробу кластерного аналізу. Метою такого дослідження стало проведення типологізації держав за максимально широким колом показників, що характеризують форму правління. Для цього було застосовано 20 питань, згрупованих у 6 розділів, що відбивають: (1) засади державного ладу, які стосуються форми правління; (2) порядок формування вищих органів державної влади; (3) їх відповідальність; (4) загальний статус вищих органів державної влади; (5) компетенцію вищих органів державної влади; (6) характер взаємовідносин між органами державної влади й населенням. З урахуванням того, що окремі питання містили декілька відповідей, загалом було використано 100 політико-правових характеристик (перемінних), які можуть вважатися елементами форми правління.

Наявність певної ознаки (перемінної) оцінювалося як «+», відсутність – як «-». Кожна держава попарно співставлялася з кожною іншою для визначення ступеня спорідненості. Повне співпадіння певної ознаки (перемінної) оцінювалося в 1 бал, часткове (у випадку реальності ознаки в одній державі та

Проблеми конституційного права й державного будівництва

її номінального характеру в іншій) – у 0,5 бали. З урахуванням взаємовиключності окремих параметрів максимальний ступінь тотожності держав не міг

перевищувати 65 балів. Загалом аналізувалося 100 країн світу, отримані результати частково (щодо 24 держав) показані у таблиці (Рис.1).

	Австралія	Ангола	Беларусь	Болгарія	Бразилія	Греція	Єгипет	Індія	Італія	Казахстан	Канада	Катар	КНДР	Литва	Нікарагуа	Норвегія	Польща	Росія	Сирія	США	Україна	Франція	ФРН
Австралія		30	27	30	23	24	28	35	27	32	35	20	18	29	26	35	29	27	31	23	23	27	25
Алжир	23	48	49	42	32	35	43	41	37	58	25	31	22	44	39	29	42	46	47	35	42	51	36
Ангола	30		53	52	37	33	48	44	39	58	30	35	20	48	45	34	47	54	51	44	48	52	37
Беларусь	27	53		56	39	37	51	48	46	64	29	30	26	58	47	32	59	65	52	46	60	51	38
Болгарія	30	52	56		40	40	43	45	45	54	33	27	29	56	45	38	56	55	47	45	57	52	43
Бразилія	23	37	39	40		30	38	38	31	39	26	24	23	42	43	26	40	41	38	35	37	26	29
Греція	24	33	37	40	30		31	32	34	40	26	24	20	39	33	26	35	37	34	29	34	35	32
Єгипет	28	48	51	43	38	31		39	36	49	23	35	24	42	43	32	45	46	50	37	41	44	32
Індія	35	44	48	45	38	32	39		38	49	33	26	23	50	40	34	46	44	43	39	42	42	35
Італія	27	39	46	45	31	34	36	38		44	29	23	22	39	37	35	44	38	39	34	37	40	35
Казахстан	32	58	64	54	39	40	49	49	44		31	32	23	57	46	34	53	59	57	47	53	59	39
Канада	35	30	29	33	26	26	23	33	29	31		19	16	32	27	39	32	28	27	28	32	29	29
Катар	20	35	30	27	24	24	35	26	23	32	19		19	27	29	25	27	29	33	17	19	27	21
КНДР	18	20	26	29	23	20	24	23	22	23	16	19		26	27	21	26	21	27	27	23	24	21
Литва	29	48	58	56	42	39	42	50	39	57	32	27	26		42	34	55	57	46	42	50	51	41
Нікарагуа	26	45	47	45	43	33	43	40	37	46	27	29	27	42		33	44	47	47	41	42	41	31
Норвегія	35	34	32	38	26	26	32	34	35	34	39	25	21	34	33		34	31	33	27	26	30	29
Польща	29	47	59	56	40	35	45	46	44	53	32	27	26	55	44	34		49	47	42	54	48	38
Росія	27	54	65	55	41	37	46	44	38	59	28	29	21	57	47	31	49		47	44	58	52	40
Сирія	31	51	52	47	38	34	50	43	39	57	27	33	27	46	47	33	47	47		43	45	48	31
США	23	44	46	45	35	29	37	39	34	47	28	17	27	42	41	27	42	44	43		41	39	31
Україна	23	48	60	57	37	34	41	42	37	53	32	19	23	50	42	26	54	58	45	41		50	41
Франція	27	52	51	52	26	35	44	42	40	59	29	27	24	51	41	30	48	52	48	39	50		39
ФРН	25	37	38	43	29	32	32	35	35	39	29	21	21	41	31	29	38	40	31	31	41	39	

Рис. 1. Матриця коефіцієнтів тотожності форм правління сучасних держав

Ми свідомо відмовилися від поділу ознак на суттєві й несуттєві, оскільки важливо було

з'ясувати ступінь тотожності форм правління за максимально широким спектром характерис-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

тик. У цьому випадку великі числові показники мали б зі статистичною точністю виявити певні закономірності, придатні для використання при типологізації форм правління. З урахуванням цього всі показники оцінювалися однаково, без використання будь-яких коефіцієнтів.

Узагальнення отриманих коефіцієнтів тотожності дало змогу виокремити декілька груп держав з найбільш високими коефіцієнтами подібності. Першу й найбільшу за розмірами групу склали держави з яскраво вираженими рисами

напівпрезидентської республіки; ступінь тотожності між ними є найвищим: середній коефіцієнт – близько 50. При цьому 3 групи держав (Беларусь – Казахстан – Росія – Україна; Азербайджан – Таджикистан; Болгарія – Молдова) виявляють майже повну тотожність, коефіцієнт якої – 60 і вище. Загальні результати за цією групою країн наведено на Рис. 2. Слід звернути увагу на широкий географічний формат цього кластеру: його утворюють держави одразу 3-х континентів – Європи, Азії й Африки.

	Азербайджан	Ангола	Бенін	Беларусь	Болгарія	Казахстан	Камерун	Конго (ДР Конго)	Конго (Р Конго)	Киргизстан	Литва	Молдова	Польща	Португалія	Росія	Румунія	Сирія	Таджикистан	Україна	Франція	ЦАР
Азербайджан		51	54	53	49	55	46	51	51	52	50	46	50	46	54	43	46	61	48	48	47
Ангола	51		54	53	52	58	52	57	43	54	48	48	47	56	54	48	51	55	48	52	50
Бенін	54	54		51	49	56	52	55	59	49	47	48	48	50	50	43	50	55	49	49	55
Беларусь	53	53	51		56	64	50	51	50	58	58	54	59	52	65	53	52	59	60	51	56
Болгарія	49	52	49	56		54	44	52	43	53	56	61	56	49	55	54	47	52	57	52	56
Казахстан	55	58	56	64	54		59	58	55	54	57	51	53	50	59	49	57	59	53	59	57
Камерун	46	52	52	50	44	59		50	50	43	46	42	44	45	46	42	53	44	45	49	54
Конго (ДР Конго)	51	57	55	51	52	58	50		51	53	51	51	52	49	53	55	45	52	52	53	53
Конго (Р Конго)	51	43	59	50	43	55	50	51		44	43	42	46	42	47	43	48	49	46	46	47
Киргизстан	52	54	49	58	53	54	43	53	44		54	57	50	48	56	50	45	53	55	47	51
Литва	50	48	47	58	56	57	46	51	43	54		58	55	50	57	50	46	56	50	51	53
Молдова	46	48	48	54	61	51	42	51	42	57	58		54	46	51	53	44	49	52	49	50

Проблеми конституційного права й державного будівництва

	Азербайджан	Ангولا	Бенін	Беларусь	Болгарія	Казахстан	Камерун	Конго (ДР Конго)	Конго (Р Конго)	Киргизстан	Литва	Молдова	Польща	Португалія	Росія	Румунія	Сирія	Таджикистан	Україна	Франція	ЦАР
Польща	50	47	48	59	56	53	44	52	46	50	55	54	49	49	56	47	50	54	48	51	
Португалія	46	56	50	52	49	50	45	49	42	48	50	46	49	48	47	44	47	46	49	51	
Росія	54	54	50	65	55	59	46	53	47	56	57	51	49	48	48	47	56	58	52	56	
Румунія	43	48	43	53	54	49	42	55	43	50	50	53	56	47	48	43	46	54	50	49	
Сирія	46	51	50	52	47	57	53	45	48	45	46	44	47	44	47	43	51	45	48	52	
Таджикистан	61	55	55	59	52	59	44	52	49	53	56	49	50	47	56	46	51	51	49	51	
Україна	48	48	49	60	57	53	45	52	46	55	50	52	54	46	58	54	45	51	50	52	
Франція	48	52	49	51	52	59	49	53	46	47	51	49	48	49	52	50	48	49	50	53	
ЦАР	47	58	55	56	56	57	54	53	47	51	53	50	51	51	56	49	52	51	52	53	

Рис. 2. Матриця коефіцієнтів тотожності напівпрезидентських республік

Наведена на Рис. 2 матриця відображає лише «ядро» кластеру напівпрезидентських республік, тобто охоплює тільки держави, найближчі між собою за всіма ознаками форми правління. Проте їх значно більше: на сьогодні ця модель напівпрезидентської республіканської форми правління є найпоширенішою в Європі й Африці, нерідко зустрічається в Азії і серед дрібних острівних держав. Модель змішаної республіки дає значний простір для комбінування елементів до відхилення у бік як президентіалізму, так і парламентаризму, тому й коефіцієнт тотожності серед таких держав суттєво різниться. Так, у Хорватії

коефіцієнт тотожності з іншими напівпрезидентськими республіками варіюється від 40 до 48.

Другу групу склали держави з президентською формою правління латиноамериканського зразка зі ступенем спорідненості від 40 до 50 (Рис.3).

При цьому слід зауважити, що, попри домінуюче в сучасній правовій літературі переконання, саме латиноамериканська модель є типовим взірцем президентської республіки, тоді як модель, започаткована в США, ніде більше не зустрічається, залишаючись, так би мовити, ідеальним типом. Свідченням цього є низький коефіцієнт тотожності форми

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

правління США з усіма іншими республіками – як президентськими, так і напівпрезидентськими. За даними матриці коефіцієнтів президентська республіка зразка США сьогодні посідає проміжне місце між щільною групою напівпрезидентських республік, де домінує глава держави (Азербайджан, Бенін, Казахстан, Таджикистан) та президентськими республіками латиноамериканського типу (Колумбія, Коста-Ріка). Виявляється, що форма прав-

ління у США є значно ближчою до російської (коефіцієнт тотожності 44), а ніж до аргентинської чи бразильської (коефіцієнти тотожності відповідно 38 і 36). У даному випадку спільність рис президенціалізму в США й у латиноамериканських республіках нівелюється низкою інших рис, що характеризують форму правління (таких, як наявність поста прем'єр-міністра, парламентська відповідальність уряду, інститут контрасигнатури тощо).

	Болівія	Колумбія	Коста-Ріка	Нікарагуа	Панама	Парагвай	Перу	Сальвадор
Болівія		45	46	45	43	43	42	42
Колумбія	45		48	45	44	42	43	43
Коста-Ріка	46	48		49	44	45	44	43
Нікарагуа	45	45	49		44	46	49	42
Панама	43	44	44	44		40	42	41
Парагвай	43	42	45	46	40		45	40
Перу	42	43	44	49	42	45		42
Сальвадор	42	43	43	42	41	40	42	

Рис. 3. Матриця коефіцієнтів тотожності президентських республік латиноамериканського типу

Із кінця ХХ ст. внаслідок реалізації низки конституційних реформ дедалі більше відхиляються від класичного президенціалізму Аргентина і Бразилія. На даний час форма правління цих держав суттєво відрізняється

як від зразкової моделі США, так і від латиноамериканської, «дрейфуючи» в бік напівпрезидентських республік.

Третю групу держав, що суттєво вирізняється з-поміж інших, складають парламентські монар-

Проблеми конституційного права й державного будівництва

хії. Хоча загальний коефіцієнт тотожності між ними не перевищує, як правило, 40 балів, це найвищі коефіцієнти для кожної з названих країн (Рис.4). Низький показник тотожності відбиває особливості даної форми правління, коли з великої кількості питань були отримані негативні («-») відповіді, які не враховува-

лися при отриманні сумарного результату. Певна розпорошеність коефіцієнтів тотожності в цьому кластері зумовлюється переважно різною роллю монарха в інституційно-функціональній організації державної влади, ступенем реальності або номінальності тих чи інших його повноважень.

	Австралія	Барбадос	Беліз	Бельгія	Великобританія	Іспанія	Канада	Лесото	Нідерланди	Нова Зеландія	Норвегія	Японія
Австралія		34	32	31	34	31	35	33	36	35	35	36
Барбадос	34		50	29	34	32	31	28	32	30	33	33
Беліз	32	50		31	38	39	34	38	31	31	39	34
Бельгія	31	29	31		41	38	37	31	38	37	42	38
Великобританія	34	34	38	41		40	41	36	37	38	43	33
Іспанія	31	32	39	38	40		36	34	33	32	42	33
Канада	35	31	34	37	41	36		33	35	35	39	33
Лесото	33	28	38	31	36	34	33		33	31	35	23
Нідерланди	36	32	31	38	37	33	35	33		37	37	30
Нова Зеландія	35	30	31	37	38	32	35	31	37		36	30
Норвегія	35	33	39	42	43	42	39	35	37	36		28
Японія	36	23	24	28	33	33	33	23	30	30	28	

Рис. 4. Матриця коефіцієнтів тотожності парламентських монархій

До четвертої, найбільш ізольованої групи країн належать абсолютні й дуалістичні монархії Азії й Африки, в яких монарх фактично відіграє ключову роль в інституційно-функціональній організації державної влади незалежно від політико-правових

декларацій (Рис.5). При цьому вони виявляють певну неоднорідність: в Об'єднаних Арабських Еміратах і Кувейті спостерігається дедалі більше паростків парламентаризму, тоді як Саудівська Аравія й Тонга залишаються оплотом абсолютизму.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

	Бахрейн	Катар	Кувейт	Емірати Арабські Об'єднані	Оман	Саудівська Аравія	Свазіленд	Тонга
Бахрейн		35	39	28	39	32	33	37
Катар	35		34	24	28	24	32	30
Кувейт	39	34		29	34	30	33	36
Об'єднані Арабські Емірати	28	24	29		32	28	30	33
Оман	39	28	34	32		41	34	39
Саудівська Аравія	32	24	30	28	41		32	41
Свазіленд	33	32	33	30	34	32		42
Тонга	37	30	36	33	39	41	42	

Рис.5. Матриця коефіцієнтів тотожності необмежених монархій

Відзначимо, що дуалістичні монархії з більш-менш сильними позиціями парламенту (Йорданія, Марокко) в результаті кластерного аналізу не можуть бути виокремлені в самостійну групу, «розчиняючись», так би мовити, серед парламентських монархій. Подібна ситуація простежується з парламентськими республіками, які виявляються «розчиненими» в загальній масі держав, де визнається народний суверенітет і поділ влади. Більше того, вони не становлять собою

більш-менш щільну групу. Через наявність низки додаткових ознак коефіцієнт їх тотожності між собою виявляється іноді нижчим від напівпрезидентських республік, такими як Франція чи Росія (Рис.6). Згрупувати їх у єдиний кластер вдається, лише застосовуючи аналіз виключно сутнісних, принципових елементів форми правління (як-то порядок формування і загальний статус глави держави, порядок формування і відповідальність уряду тощо) і відкидаючи всі інші ознаки.

Проблеми конституційного права й державного будівництва

	Австрія	Бангладеш	Греція	Індія	Ірландія	Італія	Корея	Латвія	Словаччина	Словенія	ФРН	Чехія	Швейцарія	Шрі-Ланка	Франція	Росія
Австрія		34	39	37	36	37	35	36	41	38	34	41	21	41	41	42
Бангладеш	34		35	42	38	35	32	31	39	31	34	37	19	47	35	37
Греція	39	35		32	32	34	32	34	34	31	32	35	21	32	35	37
Індія	37	42	32		37	38	34	34	38	33	35	36	21	48	42	44
Ірландія	36	38	32	37		38	31	33	36	30	39	38	19	41	39	41
Італія	37	35	34	38	38		33	36	36	36	35	36	23	38	40	38
Корея	35	32	32	34	31	33		33	38	34	29	30	25	35	40	43
Латвія	36	31	34	34	33	36	33		40	38	31	37	28	36	37	40
Словаччина	41	39	34	38	36	36	38	40		43	36	40	24	42	42	46
Словенія	38	31	31	33	32	36	34	38	43		37	38	25	33	40	42
ФРН	34	34	32	35	39	35	29	31	36	37		39	27	35	39	40
Чехія	41	37	35	36	38	36	30	37	40	38	39		26	38	39	39
Швейцарія	21	19	21	21	19	23	25	28	24	25	27	26		25	26	28
Шрі-Ланка	41	47	32	48	41	38	35	36	42	33	35	38	25		46	44
Франція	41	35	35	42	39	40	40	37	42	40	39	39	26	46		52
Росія	42	37	37	44	41	38	43	40	46	42	40	39	28	44	52	

Рис. 6. Матриця коефіцієнтів тотожності парламентських республік

Ступені спільності парламентських республік суттєво різняться між собою. Кластер парламентських республік об'єднує, принаймні, 2 групи країн: першу становлять держави Центральної Європи (Італія, ФРН, Чехія та ін.), другу – держави Південної Азії (Бангладеш, Індія, Шрі-Ланка). В основі такого розмежування лежать різні політико-правові традиції: європейський парламентаризм розвивався на засадах континентального (франко-пруського) конституціо-

налізму, тоді як парламентаризм у колишніх британських колоніях Південної Азії формувався шляхом перетворення на республіканський зразок класичної вестмінстерської системи.

Підкреслимо, що серед центральноєвропейських парламентських республік теж вирізняються свої спільності. Найбільшу тотожність між собою виявляє так званий центральноєвропейський чотирикутник: Австрія – Словаччина – Словенія – Чехія (коефіцієнт тотожності

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

38-43), а також північна пара: Ірландія – ФРН (коефіцієнт тотожності 39). У свою чергу, Греція й Італія, розташовані (відповідно) на Балканському й Апеннінському півостровах, виявляються дещо віддаленими від парламентських республік континентальної Європи не тільки географічно, а й за параметрами форми правління.

Заслуговує на особливу увагу той факт, що серед парламентських республік, як і серед президентських, спостерігається процес відходу від так званих класичних, чистих моделей шляхом запозичення окремих інститутів і процедур, притаманних іншим моделям інституційно-функціональної організації державної влади. Недарма окремі дослідники вже зараз відносять Австрію, Ірландію, Словенію, Словаччину і Шрі-Ланку до держав зі змішаною формою правління [Див.: 1, с.255; 5, с.30-34; 7, с.422]. З нашого ж погляду, говорити про названі країни як про змішані республіки поки що зарано: за головними критеріями (порядок формування глави держави й уряду, відповідальність уряду, компетенція вищих органів державної влади) вони досі залишаються парламентськими. Інша річ, що взагалі за всіма ознаками форми правління вони дійсно є ближчими до змішаних республік, аніж усі інші

парламентські. Дедалі потужніші процеси глобалізації, формування міжнародних стандартів щодо організації державної влади (особливо в Європі), транскордонне співробітництво й обмін політико-правовим досвідом, посилення контактів між політиками й державознавцями різних країн закономірно викликають до взаємозбагачення у сфері державного будівництва і як наслідок – до подальшої «гібридизації» наявних форм правління. За даних умов на політичній карті світу зберігаються лише окремі «острівці», де існують особливі, неповторні моделі інституційно-функціональної організації державної влади.

До таких «реліктових» форм правління традиційно належить організація державної влади у Швейцарії, яка завжди дуже ретельно оберігає власні політико-правові традиції. Неповторність швейцарської моделі яскраво відбивають результати кластерного аналізу. Найближчими до Швейцарії за усією сукупністю характеристик форми правління виявилися напівпрезидентська Молдова – найбільш парламентаризована серед усіх країн СНД (коефіцієнт тотожності – 35), а також парламентські Латвія й ФРН, тоді як найвіддаленішими від неї – суто президентські США, Єгипет і Бразилія. Недарма в наукових джерелах

зустрічається твердження, ніби Швейцарія є «змішаною республікою з тяжінням до парламентаризму» [5, с.353]. Проте, на нашу думку, за основними параметрами форма правління Швейцарії залишається хоча й особливим, але різновидом парламентської республіки, який не має аналогів у сучасному світі.

Низка держав, зокрема, Кенія, Сурінам, Тувалу й Фіджі, не можуть бути віднесені до жодного кластеру через суттєву специфіку інституційно-функціональної організації державної влади в них, зумовлену нестабільністю державного механізму, наявністю пережитків родоплемінного ладу, інституту традиційних лідерів (вождів), браком системи стримувань і противаг тощо.

Після розпаду соціалістичного табору до розряду «реліктових» перейшли форми правління, що збереглися в КНР, КНДР, на Кубі, частково у В'єтнамі й Лаосі, – країнах, які досі продовжують будувати соціалізм. Ці держави, незважаючи на свою малочисельність, виявляють достатній рівень спорідненості, що дозволяє виділити їх в окремий кластер. В основі інституційно-функціональної організації державної влади кожної з названих країн лежить радянська модель, що ґрунтується на принципах повновладдя рад і демо-

кратичного централізму. Проте і в них уже відбуваються реформи, які дедалі більше віддаляють їх одну від одної. На сьогодні КНР зберігає найбільше спільного з Лаосом і В'єтнамом, тоді як КНДР має найбільше спільного з Кубою.

Проміжне місце між країнами радянського типу і пострадянськими напівпрезидентськими республіками посідає Монголія, форма правління якої має найбільше спільного з Болгарією, Україною й Беларуссю (коефіцієнт тотожності відповідно 51, 50 і 48), однак чимало тотожних рис простежується також з Китаєм та КНДР (коефіцієнт тотожності відповідно 35 і 34). В основі такого становища лежить незавершеність державно-правової реформи й перехідний характер монгольської державності на сучасному етапі.

Порівняльно-правове дослідження форм правління сучасних держав, проведене нами за допомогою методів кластерного аналізу, дає підстави для наступних висновків:

1. У сучасному світі чітко виокремлені 5 моделей (кластерів) республіканської й монархічної форм правління: а) напівпрезидентські республіки; б) президентські республіки латиноамериканського типу; в) республіки радянського типу;

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

г) парламентські монархії;
д) необмежені монархії. Усі вказані кластери мають замкнену форму, тобто чітко розмежовані між собою, а держави, що їх утворюють, характеризуються високим ступенем спорідненості (тотожності) інституційно-функціональної організації державної влади. Модель (кластер) парламентських республік не має чітко окреслених меж і виявляється тільки за допомогою порівняння основних (сутнісних) рис і принципів інституційно-функціональної організації державної влади.

2. Чисті форми правління мають тенденцію до зникнення, тоді як змішані – навпаки, отримують дедалі більшого поширення. Протягом останніх десятиліть простежується «дрейф» президентських, парламентських і навіть так званих радянських республік у бік напівпрезидентської моделі.

3. Президентська республіка США є унікальною, а тому не може більше визнаватися взірцевою. Еталоном президентської республіки на сьогодні є латиноамериканська модель, якій притаманні наявність поста прем'єр-міністра і відсутність поста віце-президента, існування уряду як колегіального органу виконавчої влади, його парламентська відповідальність, а також визнання за президен-

том, як главою виконавчої влади, права законодавчої ініціативи й права на розпуск парламенту.

4. Найпоширенішою на сьогодні моделлю республіканської форми правління є змішана, напівпрезидентська республіка. Вона на практиці довела свою ефективність і відповідність сучасним вимогам, тому саме її обрала переважна більшість новостворених держав Європи, Азії й Африки. Напівпрезидентські республіки виявляють найвищий ступінь тотожності між собою, що дає підстави стверджувати про формування певних світових стандартів щодо даної моделі інституційно-функціональної організації державної влади.

5. Процес «гібридизації» форм правління у поєднанні з невпинним ускладненням державного механізму й процесами глобалізації призводить до появи нових, унікальних моделей інституційно-функціональної організації державної влади й поступового «розмивання» кордонів між усталеними в юридичній науці класифікаційними групами держав за формою правління. До унікальних за формою правління держав, які не можуть бути віднесені до жодного з кластерів, сьогодні належать Кенія, Суринам, Тувалу, Фіджі, Швейцарія та ін.

6. Кластерний аналіз пере-

Проблеми конституційного права й державного будівництва

конливо засвідчує належність державної влади з іншими напів-України до напівпрезидентських президентськими республіками республік. Тому з'ясування ступеня спорідненості інституційно-є перспективним напрямком функціональної організації її подальших досліджень у цій царині.

Список літератури: 1. Автономов А.С. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. – М.: Проспект, 2005. – 552 с. 2. Арбузкин А. Опыт разработки конституционно-правовой типологии государств // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 2000. – №4 / 2001. – №1. – С. 25-32. 3. Батанов О.В. Деякі методологічні проблеми сучасної науки порівняльного конституційного права [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.comparativelaw.org.ua/doc/batanov.doc> 4. Бостан С.К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: Монографія. – Запоріжжя: Юрид. ін-т, 2005. – 540 с. 5. Григонис Э.П., Григонис В.П. Конституционное право зарубежных стран: Курс лекций. – СПб.: Питер, 2002. – 353 с. 6. Киреев В.В. К вопросу о понятии и методологии исследования конституционной реформы // Конституционное и муниципальное право. – 2005. – № 4. – С. 12-14. 7. Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран: Общ. ч.: Учебник. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 896 с.

Надійшла до редакції 10.12.2008 р.